

dolina -e -e ž, zem. i. (â î) | pokrajina v severni Italiji | v ~ i ~ i **kanálski** -a -o in kanalsko-dolínski -a -o (â; î) **Kanálec** -lca m s -em preb. i. (â) **Kanáalka** -e ž, preb. i. (â) **Kanálcév** -a -o (â)).

U pridjevnom i glagolskim rječničkim člancima navedena je valentnost (npr. **laziti** ... **laziti okrog koga/česa**; **laziti za kom/čim**; **oddvajati** ... **koga/kaj od koga/česa**; **oddvajati kaj za kaj**).

Nakon samog opisa *Slovenskoga pravopisa* (pravila i rječnika) trebalo bi nešto reći i o pravopisnoj teoriji i o pravopisnoj praksi jer je pravopisna norma jedna od normâ standardnoga jezika. Ona se, dakle, propisuje pravopisnim priručnicima. Važan su dio pravopisa – pravopisni rječnici (vrsta normativnih rječnika). Oni sadrže (prema važećoj pravopisnoj normi) pravilno napisane riječi standardnoga jezika. U pravopisni rječnik ne ulaze sve riječi određenoga jezika jer on nije i ne smije biti ni deskriptivan, ni objasnidbeni, ni ortoepski. On nije ni gramatika ni jezični savjetnik. U njega, prema tome, ne bi smjele ulaziti pravopisno neutralne riječi, nego samo one koje su pravopisno obilježene, odnosno pravopisno zanimljive.

Riječi koje se nalaze u pravopisnom rječniku trebale bi korisniku pokazati samo to kako se one pravilno pišu, odnosno trebale bi podlijevati isključivo ortografskoj i nijednoj drugoj normi (npr. gramatičkoj, leksičkoj ili pak ortoepskoj). Zbog toga je prosječnomu korisniku pravopisa dio koji u njemu čini pravopisni rječnik uporabno bliži i korisniji od dijela koji sadrži pravopisna pravila jer pomoću njega brže dolazi do određena podatka.

Slovenski su jezikoslovci obavili velik posao. Nije na nama da sudimo jesu li sva pravopisna pitanja zadovoljavajuće riješena. Naš je dojam da im je pristup bio maksimalistički te da je ovaj priručnik upravo zbog toga tako velik, što će korisnicima zacijelo smetati pri služenju njime, a ponajviše pri svladavanju pravila. Čini se da osnovni normativni priručnici postaju sve

opsežniji i da je potreba za malim, praktičnim i informativnim priručnicima samo san. Ne postajemo li svi u ovo doba brze komunikacije pomalo nepismeni?

No, kada bismo pokušali zanemariti i veličinu i opsežnost i teško snalaženje, nikako ne možemo zanemariti tužnu činjenicu da naši susjedi “ne znaju” ime jezika države s kojom graniče. I ne samo da “ne znaju” ime jezika nego “ne znaju” ni koje nam je službeno pismo. Prvo, u poglavlju o transliteraciji, potpoglavlje *Slovenske latinične pisave* (str. 146), nalazimo ovaj naslov: *Srbska oz. hrvaška pisava* – gdje objašnjavaju kako se latinična slova koja oni nemaju (ć, đ, nj, lj) prebacuju u slovenski slovopis. A primjeri su, svi do jednoga, srpski (npr. Nikšić – Nikšič, Đorđe – Djordje...). Drugo, u istom poglavlju (str. 177) hrvatski jezik nalazimo kao *srbsko-hrvaški*, a *srbsko-hrvaška pisava* pripada poglavlju *Cirilične pisave*. U tom bismo poglavlju i očekivali srpske primjere, kao što i jesu, ali nikako ne bismo očekivali ni taj naziv jezika ni taj naziv pisma.

Nadamo se da će slovenski pravopisci u sljedećem izdanju ovoga pravopisa ispraviti ovu bolnu pogrešku.

Ermina Harambašić

Poredbenost u frazeologiji

(Željka Fink-Arsovska, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb 2002, 128 str.)

Objavlivanjem ovoga priručnika hrvatska je frazeologija okrenula novu stranicu u svom razvoju. Preselila je proučavanje frazema iz stručnih časopisa, zbornika i skupnih publikacija u širi i potpuniji medij – knjigu, ovaj put posvećenu obradi poredbenih frazema.

Autorica je predstavница zagrebačke frazeološke škole, profesorica na Katedri za

ruski jezik zagrebačkoga Filozofskoga fakulteta. Svoju je znanstvenu djelatnost velikim dijelom usmjerila na frazeološka istraživanja komparativnoga pristupa (proučavanje hrvatske i ruske frazeologije). U novije vrijeme u istraživanja frazeološke građe uvodi i kognitivni pristup.

Sam naslov knjige može nas nakratko, prije čitanja, zavesti na krivi put. Sumnje o tome radi li se u ovoj knjizi o usporedbi najrazličitijih tipova frazema u dva jezika ili o razredbi poredbenih frazeoloških struktura u jednom jeziku, autorica je otklonila u samom uvodu knjige definiranjem višeznačnoga naziva frazeologija. Prvo njegovo značenje, koje se odnosi na imenovanje lingvističke discipline (koja se bavi ustaljenim izrazima čvrste strukture), ovom prilikom ostavljamo po strani. Drugim značenjem naziv upućuje na ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima: prema komponentama određenoga semantičkoga polja (zoonimna i somatska frazeologija), prema porijeklu i proširenosti uporabe (internacionalna, nacionalna i posuđena frazeologija), prema vremenskoj raslojenosti (povijesna i suvremena frazeologija), prema područnoj raslojenosti (dijalektna i regionalna frazeologija) i prema zastupljenosti kod pojedinih pisaca. Upravo tim drugim značenjem obuhvaćeno je i proučavanje različitih strukturnih frazeoloških tipova (glagolskih, imeničkih, modalnih..., ovdje poredbenih frazema).

Priručnik je podijeljen u dva dijela. Prvi dio donosi kratak teoretski pregled (i autoričin pogled) osnovnih obilježja frazema i raščlambu poredbene frazeologije hrvatskoga jezika s različitih aspekata (strukturnoga, paradigmatskoga, sintaktičkoga, semantičkoga, konceptualnoga). Na semantičkoj i konceptualnoj razini, kao dvjema najzanimljivijim razinama, uvedena je paralela s adekvatnim frazeološkim tipom ruskoga jezika. Drugi dio priručnika sadrži rječnik hrvatskih poredbenih frazema i rječnik ruskih poredbenih frazema uporabljenih u ovom radu radi supostavljanja s hrvatskima. Na kraju knjige nalazi se popis frazeološke literature relevantne za izradbu ove knjige i

za proučavanje frazeologije općenito.

Iako autorica prikazuje samo jedan tip frazema – poredbene, u uvodnom dijelu daje bitne razredbene postavke suvremene frazeologije nužne za pristup iznesenoj frazeološkoj građi.

Pri pregledu osnovnih obilježja frazema (najmanje binarna, čvrsta struktura, cjelovitost značenja, ustaljenost, reproduktivnost) autorica uz ekspresivnost i konotativno značenje posebnu pozornost poklanja deseman-tizaciji (semantičkoj preoblici jednoga dijela ili svih frazemskih sastavnica) kao nužnom čimbeniku frazeologizacije. Osim toga, objašnjava kategorijski značenje frazema, koje se u našoj literaturi često miješa sa strukturnim aspektom frazema (npr. strukturno imenički frazem *prste k sebi!* postaje uzvični u kategorijskom značenju 'ne diraj!, ostavi!').

Istraživanje poredbenih frazema kreće ponajprije od njihova razgraničenja sa slobodnim poredbama jednoga jezika. Poredbeni frazemi obično se lako identificiraju jer su na strukturnom planu identični poredbama i sastoje se od tri elementa: *comparandum* (dio A), *comparatum* (dio B) i *tertium comparationis* (dio C). Kako za razgraničenje poredbe i poredbenoga frazema nije relevantan strukturni, semantički i sintaktički kriterij, ustaljenost i reproduktivnost tu će odigrati bitnu ulogu.

Iako je granice između poredbenih slobodnih struktura i poredbenih frazema autorica povukla, važno je naglasiti sljedeće. Poredba razumijeva približavanje dvaju pojmova pa nekoj semantičkoj sličnosti, čime se manje poznato svojstvo približava poznatijemu, tj. dio A i dio C moraju imati identičan barem jedan sem, što kod poredbenih frazema nije nužno. U poredbenom frazemu poredbeni čin ima drugu ulogu: njime se jedan pojam želi okvalificirati, učiniti poznatim dovođenjem u vezu po nekom svojstvu s poznatijim pojmom, kod kojega je to svojstvo vrlo izraženo i općepoznato. Pritom se poredbenim frazecom najčešće intenzivira značenje glavne sastavnice (dijela A).

Ključan je rezultat frazeologizacije poredbene slobodne sveze riječi, koja se spontano stvara u govoru, ustaljenost. Ona će snažno obilježiti percepciju poredbenih frazema među govornicima jednoga jezika i pridonijeti njihovu reproduciranju u više-manje stabilnom obliku u govornom procesu.

Govoreći o strukturnim tipovima poredbenih frazema, autorica uz već neupitne trodijelne poredbene frazeme uvodi i one dvodijelne, kod kojih je izostavljen dio A.

Sa strukturnoga stajališta, izdvajanje skupine dvodijelnih poredbenih frazema čini nam se diskutabilnim. Poredbena struktura uvijek ima tri dijela, bili oni izrečeni ili ne bili. Ako u dvodijelnim i ne postoji dio A, on se razumijeva, odnosno situacijski je kolokativan, jer je dio A uvijek u strukturi takvih frazema potreban, on je u poredbenim strukturama čak i najvažniji, iako kroz frazeologizaciju izlazi najčešće netaknut desemantizacijom. On pridonosi globalnomu značenju frazema svojim primarnim denotativnim značenjem. Stoga bi prikladnije bilo govoriti o trodijelnim poredbenim frazemima s nultim ili neizrečenim dijelom A. Iako vidimo da takvim frazemima u strukturnom planu nedostaje jedan element poredbe, oni ipak ispunjavaju svoj glavni zadatak: usporedbu nečega s nečim preko nečega. Stoga nemaju jedan fiksni dio A, već mogu stajati uz više njih. Dvodijelna poredbena struktura (B + C) nikada neće biti u tolikoj mjeri samostalna da ju promatramo neovisno o kontekstu ili situaciji. Ona traži, poput svih frazema, kolokat koji je uključuje u rečenicu ili situaciju i na taj način ostvaruje svoje frazeološko značenje. Dio A koji je izostavljen u strukturi misaono se predmnijeva ili je komunikacijski redundantan, pa ga ispuštamo.

Naravno, moglo bi se krenuti i sa sasvim oprečnoga stajališta i predložiti apsolutnu dvodijelnu viziju poredbenih frazema, jer je dio A ionako u većini slučajeva u svom primarnom leksičkom značenju.

Autorica analizu temelji na korpusu od 600 skupljenih poredbenih frazema. Poredbeni se frazemi mogu promatrati sa stajališta opsega i strukture. Važno je pritom

spomenuti da se poredbeni frazemi sa stajališta strukture uvrštavaju prema sintaktički nosivoj riječi, bez obzira na to nalazila se ona u dijelu A ili dijelu C, dok se u rječničkoj obradi pozornost poklanja dijelu C, pod kojim su poredbeni frazemi i definirani (ovisno o nosivoj riječi). U ovoj analizi trodijelni strukturni tip klasificiran je prema vrsti riječi dijela A, a dvodijelni prema vrsti riječi dijela C, tj. prema onomu dijelu u kojem se nalazi sintaktički nosiva riječ.

Trodijelni strukturni tip poredbenih frazema daleko je brojniji u skupljenom korpusu i u njemu, gledano prema opsegu, nužno izostaju frazemi fonetske riječi, dakle javljaju se frazemi skupovi riječi i rečenice. Najbrojniji su skupovi riječi, unutar kojih se po brojnosti ističu glagolski frazemi, a slijede prema zastupljenosti pridjevni, priložni, imenički i zamjenički.

Brojnost trodijelnih glagolskih poredbenih frazema (autorica navodi čak 19 strukturnih podtipova) može nas odvesti do pitanja nije li strukturiranje takvih frazema ovisno o razvijanju prenesenoga glagolskoga značenja, pa je sveza B + C slikovita konkretizacija toga prijenosa (frazem kao sekundarni oblik nastao proširenjem glagolskoga značenja). Ili je glagol unio u frazem svoje osnovno značenje, a frazem je u cjelini dobio na svojoj slikovitosti?

Pitanje koje se nameće iz same građe, a nije primarni cilj obrade, jest pitanje produktivnosti poredbenih frazema. Vidljiv je broj onih frazema u kojima se imenička sintagma, koja je isprva bila dio poredbene strukture, osamostalila u tolikoj mjeri da se počinje koristiti kao poseban frazem imeničkoga kategorijalnoga značenja: *pokisla kokoš, muha bez glave, kula od karata/pijeska, lanjski snijeg*.

Dvodijelni je strukturni tip poredbenih frazema u analiziranom korpusu skromno zastupljen, a izražen je fonetskom riječju ili skupom riječi. Unutar te skupine po brojnosti se izdvajaju frazemi s opsegom skupa riječi, a prema vrsti riječi imenički.

U trodijelnim poredbenim strukturama kategorijalno će značenje preslikati poja-

vnost dijela A (*virtjeti se kao na žeravici* 'biti jako nestrpljiv/uznemiren', *rasti kao iz vode* 'brzo/naglo rasti', *buljiti kao tele u šarena vrata* 'gledati tupo/bez razumijevanja', *miran kao bubica* 'potpuno miran, neprimjetan'). Dvodijelne strukture imaju pridjevno i priložno kategorijalno značenje (*kao pokisla kokoš* 'utučen/potišten/uvrijeđen', *kao od brda odvaljen* 'snažan/jak', *kao dvaput dva* 'sigurno/svakako/pouzđano/jednostavno', *kao u priči* 'neobično/lijepo/nestvarno').

Bitna razlika između trodijelnih i dvodijelnih poredbenih frazema počiva na stupnju desemantizacije. Trodijelni poredbeni frazemi svoju frazeološkičnost postižu svima poznatom slikom dijela C, dok dvodijelni imaju obvezatno desemantiziran dio C ispunjen novim značenjem. U tom svjetlu postaje nam jasnija autoričina strukturalna podjela na dvodijelne i trodijelne poredbene frazeme, radi što jasnije prezentacije izabrane frazeološke građe.

Razlučujući pojam varijantnosti (promjenjivost frazemskoga oblika neovisno o kontekstu) od pojma paradigmatičnosti (promjenjivost oblika pojedine frazeološke komponente u zavisnosti od konteksta), autorica razlikuje nultu paradigmatičnost, djelomičnu paradigmatičnost i potpunu paradigmatičnost.

Stupanj desemantizacije i značenjska veza između dijela A i dijela C teme su od posebnoga značenja u ovom priručniku. Koliko je koji dio poredbenih frazema desemantiziran i jesu li sastavnice poredbenih frazema desemantizirane na jednak način kao u ostalim tipovima frazema, pitanja su koja autorica postavlja i kojima nas vodi u svojim razmišljanjima do rješenja. U poredbenim se frazemima frazeološko značenje ne stvara na temelju semantičkoga taloga, već na "slikovitosti, izrazitoj ekspresivnosti te jako izraženom konotativnom značenju" (str. 29) (ustaljenost i cjelovitost značenja uzimamo kao uvijek prisutne frazeološke značajke). Pritom je funkcija dijela C potenciranje značenja dijela A (*nervozan kao pas, točan kao urica*), ali na osnovi slike i *iskustveno pojmljene stvarnosti* (znanje o pre-

dmetu ili pojavi, običajima, tradiciji, kulturi), bez obzira na to koliko je (ne)logična veza između dijela A i dijela C.

Nerazumijevanje podloge nastanka nekih poredbenih frazema izlazi iz leksičkoga nerazumijevanja pojedinih sastavnica (*ružan kao akrap, glup kao ćuskija, zdrav kao dren, pijan kao duga*) ili nenalaženja sema zajedničkoga dijelu A i dijelu C (*pijan kao majka, crven kao rak*), što možemo uočiti i izvan ove knjige, u drugim tipovima frazema (*tiha voda brege dere, biti na isto brdo tkan, pasti na niske grane*). Autorica nalazi samo dva poredbena frazema koji imaju desemantiziran dio A: *gol kao crkveni miš* i *gol kao repa*, u značenju 'siromašan', dok pridjev *gol* kao leksem nema toga značenja.

Iako većinom postoji logična značenjska poveznica između dijela A i dijela C, u proučavanom korpusu našli su se i neki *nelogični*, tj. *nezopirni* poredbeni frazemi: *prost kao šlapa, glup kao guzica, glup kao ponoć, jasno kao pekmez, gluh kao top, zaspati (spavati) kao top*. Pretpostavljamo da su posrijedi prilično stari frazemi, u kojima je pored slike koju nose važna i situacija koja pridonosi modeliranju frazeološkoga značenja. Stoga njihovo značenje nije nelogično, samo ga je teže iščitati zbog vremenske distancije.

Autorica se s punim pravom pita jesu li poredbeni frazemi dio uže ili šire frazeologije. Je li u frazeološkom sustavu jednoga jezika poredbena frazeologija mjesto gdje pucaju svi šavovi? Za postanak i opstanak frazema važan je kriterij desemantizacija jednoga dijela ili cijele frazeološke strukture. Poredbeni trodijelni frazemi koji djeluju putem slike, konotacije i asocijacije (naših znanja o svijetu) možda i nisu desemantizirani. Ako nisu, pripadaju široj frazeologiji. Dvodijelni frazemi koji imaju potpunu desemantiziranost sastavnica pripali bi užoj frazeologiji, ali neki po svom opsegu mogu biti fonetske riječi, pa su stoga na granici između uže i šire frazeologije. Velik bi dio proučavanoga korpusa pripao široj frazeologiji. Bez obzira na navedeno, ustaljenim poredbenim strukturama ne možemo osporiti njihovu frazeološkičnost.

Teorija prototipa može nam pomoći pri razumijevanju i raščlanjivanju frazeološkoga korpusa uopće. Na svim jezičnim razinama, pa tako i frazeološkoj, postoje prototipne jedinice koje pokazuju postojanje svih mogućih kriterija pomoću kojih određujemo i izdvajamo postojanje neke jedinice i one manje prototipne koje u nedostatku posjedovanja nekoga kriterija ne ispadaju nužno iz promatranoga sustava. Postojanje frazeološkoga sustava nalazimo upravo u toj laganijoj šetnji frazeološkoga blaga od središta sustava prema njegovoj periferiji i obratno.

U porédbenim frazemima prototip je opsega skup riječi, a desemantizacija je karakteristika koju takvi frazemi mogu, a i ne moraju nužno posjedovati. Ostali frazeološki opsezi manje su prototipni, ali je u njima prototipna značajka desemantizacija.

Uz vrlo detaljnu konceptualnu obradu poredbenih frazema koji se odnose na čovjeka (njegove fizičke i psihičke osobine) i predmete (njihova obilježja), priručnik prema redoslijedu prethodne obrade donosi popis poredbenih frazema hrvatskoga jezika i ruskoga jezika. Popunjena mjesta u dvostupačnoj podjeli frazeološke građe pružaju uvid u nacionalnojezičnu podlogu navedenih koncepata, a motivacijsku podlogu *neprozirnih* frazema ponekad je lakše uočiti u usporedbi jezika zajedničkoga porijekla.

Knjiga završava priručnim rječnikom hrvatskih poredbenih frazema i rječnikom ruskih poredbenih frazema upotrijebljenih pri izradbi ovoga priručnika. Rječnik hrvatskih poredbenih frazema nema pretenzije potpunoga popisa poredbenih frazema. Njegova je svrha oprimjerenje jednoga frazeološkoga tipa.

Čitatelji bi ovoj knjizi mogli prigovoriti jedino izostanak zaključka. Pitamo se je li on uistinu i potreban nakon ovako detaljne obrade frazeološke građe jednoga frazeološkoga tipa našega jezika i njegove usporedbe s istorodnim frazemima ruskoga jezika.

Znalački odabrana tema studije, koja postavlja pregršt pitanja, razvija problem i pridonosi rješavanju naoko sitnih, ali bitnih frazeoloških dvojbi, zasigurno će ispuniti

očekivanja ne samo frazeologa, nego i šire filološke publike, kojoj su frazeološke teme zanimljive u svoj svojoj nepredvidljivosti nastanka te složene i ljudskom aktivnošću motivirane jedinice – frazema.

Barbara Kovačević

Jubilarni 60. kongres poljskoga društva jezikoslovaca

(Krakow, 13–14. rujna 2002)

Ovogodišnji susret najvećih poljskih jezikoslovaca održavao se u posebnoj atmosferi. Okrugla, 60. obljetnica djelovanja Društva dala je povod za rezimiranje njegova doprinosa poljskoj znanosti. Čini se da su upravo Krakow i Jagiellonsko sveučilište najbolja mjesta za tako značajan znanstveni skup koji je održan pod pokroviteljstvom rektora Jagiellonskoga sveučilišta prof. dr. Franciszeka Ziejkija. Iako skup nije bio popraćen preuveličavanjem i nepotrebnim sjajem, njegova je veličina u sadržajnosti. Njegovoj je vrijednosti zasigurno pridonijela i tema koja je glasila *Država, jezik, politika*, a koja je jednim svojim dijelom bila izraz zabrinutosti predstavnik nacija koje se u procesu globalizacije mogu osjećati zanemarenima ili čak ugroženima. Budući da se sudjelovanju na Kongresu mogu nadati samo provjereni jezikoslovci i kvalitetne teme, slušači su imali priliku pratiti nastupe najzvučnijih imena poljskoga jezikoslovlja. Iako su referati bili vezani ponajprije uz temu skupa, tematski je spektar ipak bio poprilično širok. Za plenarnoga smo zasjedanja slušali referate znamenitih poljskih jezikoslovaca prof. W. Pisareka pod naslovom *Jezik, država, zakon* i prof. W. Manczaka pod naslovom *Jezik, nacionalnost i državljanstvo*, dok je naslov izlaganja gosta iz Češke prof. Damborskoga bio *Nastanak države 1918. i češki opći jezik*. U programu Kongresa bile su i neopolonističke teme.